

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 12 (25)

Суми – 2018

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2018.i12.p86>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОЇ ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ

Павленко Богдана Олегівна,
*аспірант, викладач-стажист кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

Бондаренко Максим Олександрович,
*Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

У статті проаналізовані основні віхи розвитку та становлення інтернету, його еволюція та перевтілення в сучасну світову мережу, та нормативно-правове регулювання інтернету як у світі так і в межах кібернетичних кордонів України. Зокрема досліджено утворення ARPANet, та французької мережі CYCLADES. Співпрацю вказаних державних програм та основних користувачів даних мереж. Розвиток зазначених мереж та досліджено їх поступове перетворення у світову інтернет-мережу, у тому вигляді в якому ми знаємо її зараз та користуємося. Перехід від засобу зв'язку для «обраних» до відкриття доступу всім охочим особам, чому посприяв розвиток інформаційно-комунікаційних технологій.

Основна увага в статті приділяється правовому регулюванню інтернету на світовому рівні та важливість подібних дій на території нашої держави, як частини світового кіберпростору. Світова практика норматив-правового регулювання в даній сфері свідчить про те, що такі відносини регулюються міжнародними правовими актами, що ратифікуються кожною з країн. У науковій літературі можна віднайти значну кількість наукових доробків присвячених дослідженню теорії та практики «м'якого права». Окрім цього, частина країн створює міжнародні організації, що розглядають сферу регулювання інтернет-мережі в окремих аспектах, що вже продемонструвало позитивні результати на практиці.

У статті зазначено місце України в світовому кіберпросторі та взаємодія з іншими країнами з приводу регулювання відносин, що виникають в інтернет-середовищі. Наведено статичні дані, що відображає наскільки популярним серед населення є мережа. Подібні дані, надають змогу дійти висновків, що українці є частиною світового інформаційного суспільства. Саме ця ситуація доводить необхідність подальших досліджень в даній сфері та розробку даного питання, оскільки Україна, як і більшість світу, залишається досить уразливою як для кіберзлочинців так і для шахраїв.

Ключові слова: інтернет, кіберпростір, DARPA, CYCLADES, ARPANet.

Pavlenko B.O., Bondarenko M.O. The legal basis for the existence of the global Internet network. The article analyzes the main milestones of the development and establishment of the Internet, its evolution and reincarnation in the modern world network, and regulatory legal regulation of the Internet both in the world and within the cybernetic boundaries of Ukraine. In particular, the creation of ARPANet, and the French network CYCLADES, have been studied. The development of these networks and their gradual transformation into the world Internet network, as we know it now and constantly use, has been investigated. The transition from the means of communication for the "elected" to the opening of access to all those who are interested in why it facilitated the development of information and communication technologies.

The article focuses on the legal regulation of the Internet at the world level and the importance of such actions on the territory of our state as part of the world cyberspace. The world-wide practice of normative-legal regulation in this field shows that such relations are regulated by international legal acts ratified by each of the countries. In the scientific literature, you can find a large number of scientific publications devoted to the study of the theory and practice of "soft law". In addition, some countries create international organizations that consider the scope of regulation of the Internet network in some aspects, which has already demonstrated positive results in practice.

The article describes the place of Ukraine in the world cyberspace and interaction with other countries regarding the regulation of relations that arise in the Internet environment. Static data is presented that shows how popular the network is. Similar data make it possible to conclude that Ukrainians are part of the world information society. It is this situation that proves the need for further research in this area and the development of this issue, since Ukraine, like the rest of the world, remains vulnerable to cybercriminals and fraudsters.

Key words: internet, cyber space, DARPA, CYCLADES, ARPANet.

Сучасний стан розвитку технологій, їх рівень та надшвидкі темпи розвитку, призводять до нагальної потреби регулювання відносин у мережі інтернет, адже зараз нею користуються навіть діти. Все частіше доводиться бачити статті на кшталт «Діти у віці від 7 до 10 років та інтернет»[1]. А інформаційно-комунікаційні технології посідають 3 місце в Україні за рівнем ВВП, а до 2020 р., можуть потіснити металургію, та зайняти 2 місце [2]. Це лише приклади того, наскільки нагальною є потреба людства в інформаційних технологіях. Але мало хто задається питанням, як виник інтернет, і як ідея про стирання меж та кордонів переросла в реальність.

Ідея створення глобальної мережі, що об'єднає декілька комп'ютерів виникла в США за часів Холодної війни. Поштовхом для дослідження питання децентралізованого способу зв'язку, став запуск першого штучного супутника у 1957 р. СРСР. Цього ж року, уряд США створив DARPA [3].

У 1962 р., Джозеф Ліклайдер виступив в Массачусетському технологічному інституті з доповіддю, у якій зазначив потребу створення глобальної інтернет мережі, що буде доступна кожному користувачу. Через декілька місяців, разом з Робертом Тейлором він починає працювати в одному з агентств міністерства оборони США – DARPA (Агентство передових оборонних дослідницьких проєктів).

Перша мережа складалася лише з чотирьох комп'ютерів та отримала назву ARPANet. Але вже на цьому етапі виникли перші проблеми, що вдалося вирішити, створивши єдиний мережевий протокол. Фактично, перші спроби створення інтернету були покликанні для створення надшвидкісної пошти, у разі початку Третьої світової війни, та можливості швидкої передачі даних між військовими. Саме децентралізованість сучасного Інтернету обумовлена ідеєю створення мережі рівних між собою комп'ютерів, що могли працювати за умови виходу з ладу, внаслідок бойових дій, одного з елементів мережі. Спочатку мережа об'єднувала університети західного узбережжя США. З'явившись у 1970 р., до 1972 р., ARPANet вже дозволяла обмінюватись учасникам інформацією та листами. У 1973 р. до цієї мережі підключились комп'ютери з Великобританії та Норвегії, що надало їй статусу міжнародної, відповідно до ідей засновників.

Паралельно до ARPANet, у Франції за підтримки влади розвивалась своя комп'ютерна мережа, що отримала назву CYCLADES. Ця мережа, відповідно до документа, що був представлений на Третьому інформаційному симпозиумі в Тампі 1973 р., ставила своїми цілями створення прототипної мережі для її дослідження та подальшого вдосконалення [5]. Через значно менше фінансування CYCLADES сконцентрувалось на роботі з мережами в сусідніх

країнах. Зокрема в 1975 р. було встановлено з'єднання з NPL інтернет мережею в районі Лондону [6]. Звідси і походить термін «Інтернет» (inter-net).

Другий етап поширення та становлення Інтернету був пов'язаний з розробкою дешевших та технологічно досконаліших комп'ютерів, що почали масово закупатися вищими навчальними закладами і корпораціями. Окрім зменшення ціни на техніку та підвищення якості, важливим фактором була нова операційна система UNIX, що була орієнтована на роботу в мережі, та навіть не потребувала додаткових компонентів для цього, надаючи широку свободу дій своєму користувачу. Вкупі, ці фактори сприяли популяризації не тільки нової техніки, але й залучали нових користувачів до інтернет мережі, оскільки процес підключення та роботи став простішим та доступнішим.

У 1976 р. Майком Леком була створена програма, що отримала назву UUCP. Вона дозволяла комп'ютерам на яких був встановлена операційна система UNIX під'єднуватись один до одного використовуючи модем та звичайні лінії телефонного зв'язку. Фактично цю мережу можна вважати праобразом сучасного децентралізованого Інтернету [7].

У 1979 р., на зустрічі, в якій приймали представники DARPA, ряду університетів та Національний науковий фонд (NSF), було вирішено створити CSnet. Ця мережа мала слугувати заміном ARPANet, у тому разі, якщо через певні матеріальні чинники, чи обмеженість доступу, зв'язок буде порушений. Фактично вона надавала можливість об'єднати більшу кількість університетів по країні [8]. Так розпочалась спільна робота DARPA і NSF, що в 1980 році переросла в об'єднання ARPANet та CSnet.

Довгий час інтернет залишався «місцем для обраних», і спроби розширення інтернету та наповнення його новими учасниками, як правило, закінчувались під'єднанням декількох університетів до мережі для подальшої співпраці. Але у 1990 р. Федеральна рада з інформаційних мереж скасувала правило, відповідно до якого приєднання до мережі було можливим лише за рекомендації органів державної влади. Зі скасуванням цієї норми, в кіберпросторі почало з'являтися все більше нових користувачів, а разом із ними комерційні організації різних масштабів, оскільки фактичних та юридичних перешкод вже не існувало.

Сьогодні, Інтернет – це сотні та тисячі різних комерційних організацій, мільйони користувачів, купа реклами, та не менше кількість знань, доступ до якої став набагато простішим. Зараз Інтернет це не просто спосіб обміну інформацією, але й спосіб

електронного урядування, дистанційного навчання, діяльності комерційних підприємств та інтернет-ринків. Учасниками цього віртуального світового магазину може стати кожний з нас, та вчинити будь-який правочин. Тож досить гостро постає проблема правового регулювання правовідносин в кіберпросторі.

Історія створення та «місцезнаходження» Інтернету зумовлюють певну специфіку виявлення та регулювання суспільних відносин в межах кібернетичних кордонів. Саме ця специфіка породила велику кількість міжнародних договорів, що присвячені темі правового регулювання Інтернету. Фактична відірваність Інтернету від певної території унеможливило ефективний контроль за користувачами. У більшості випадків, дану функцію виконують адміністратори, які на власний розсуд запроваджують правила на своєму сайті, яких має дотримуватися кожний користувач цього сегменту кіберпростору.

На початку, функцію регулятора суспільних відносин виконували академічні спеціалісти, що фактично були головними користувачами мережі. Але з розвитком технологічного прогресу, збільшенням кількості користувачів, подібне регулювання стало неможливим. Зараз, за використання відповідних програм (Skype, ICQ, т.п.), можна зв'язатися з будь-якою точкою земної кулі, виконувати банківські послуги в обхід банківської системи. Ці фактори, а також те, що Інтернет є тотально децентралізованою мережею, без центрального сервера та власника, та велика кількість користувачів, є головними проблемами регулювання відносин у кіберпросторі [11].

Жодна держава не має єдиного кодифікованого акта, який би регулював весь спектр відносин, що виникають у мережі. Як слушно зазначає Татарова В.С.: «Інтернет не є керованою організаційною структурою і юридичною особою і не є суб'єктом правовідносин, у зв'язку з чим немає юридичних відносин між мережею Інтернет (або її національними сегментами) і державою.»[9]. Європейський Союз та інші всесвітні організації вдаються до практики створення «м'якого права»[10], що має декларативний характер та укладається між країнами-членами таких об'єднань. Прикладами таких міжнародних договорів є «Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства», «Директива № 2002/58/ Європейського Парламенту та Ради ЄС щодо обробки персональних даних і захисту конфіденційності в секторі електронних засобів зв'язку». Світова практика світового регулювання інтернет відносин, свідчить про те, що укладення таких договорів є найоптимальнішим варіантом

подальшого розвитку та регламентації кіберпростору.

Регулювання Інтернет відносин в США сприймається з досить великою насторогою, особливо після прийняття у 1996 р. Закону «Про пристойність у засобах масового зв'язку». Через цей закон, будь-який користувач міг отримати штраф у розмірі 250 000 доларів за нецензурну лайку [12]. Даний акт був сприйнятий як загроза конституційним правам та свободам людини та громадянина, а зокрема права на свободу слова. У відповідь на цей законопроект, Джон Барлоу написав «Декларацію про незалежність кіберпростору». Фактично ця декларація характеризує всю подальшу політику США, щодо втручання в кіберпростір. Для захисту прав споживачів в інтернеті, США створює відповідні інфраструктури, що мають забезпечувати ідентифікацію, цілісність і конфіденційність інформації. Зокрема, Адміністрація Президента займається розробкою законів одночасно з Конгресом, щодо розвитку такої інфраструктури. Навіть зараз, дане питання є постійним джерелом дискусій. Адже одні говорять, що управління мережею призведе до порушення їх прав, а інші говорять про нагальну потребу регулювання явищ, що виникають.

В наш час почали та продовжують свою діяльність такі провідні світові організації як ICANN (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers), IANA (Internet Assigned Numbers Authority), ISOC (Internet Society), IETF (Internet Engineering Task Force). Ці організації розглядають управління Інтернетом як багатоступеневий процес, поділяючи при цьому думку Й. Бенклера, що виділяв три основні сфери впливу в кібернетичному просторі – технічну, інфраструктурну, змістовну [13]. М. В. Якушев, зазначав з цього питання: «виникає питання: що саме потрібно регулювати? Загальні підходи до розвитку Мережі, її інфраструктури та її забезпеченості? Чи йде мова про необхідність регулювати технічні аспекти – адресацію, параметри, протоколи мережі? Чи необхідно регулювати правовий статус тих, хто є суб'єктами роботи у мережі Інтернет, тобто операторів послуг та користувачів? Чи необхідно регулювати свободу інформації, регулювати законно встановлені обмеження на цю свободу, з якими всі погоджуються, виходячи із загальнолюдських цінностей та необхідностей? Це питання ще не отримало свого вирішення і є предметом жвавих дискусій», «У сфері інформаційних технологій, як у ніякий іншій - в силу стрімкості змін, що тут відбуваються і зростаючій мірі впливу на економіку - потрібно адекватне правове

забезпечення. Однак, законодавча база як і раніше відстає від рівня розвитку технологій. Як і раніше, зберігається велика кількість адміністративних бар'єрів, що знижує в цілому конкурентоспроможність галузі інформаційно-комунікаційних технологій. До сих пір відсутній системний підхід до прийняття законодавчих актів, а нормативно-правова база є лише купою не скоординованих документів різного рівня. Кожен новий законодавчий проект пропонує власну термінологію, додаючи лише плутанину в трактування законодавчих ініціатив».

Важко не погодитися з позицією М.В. Якушева. На нашу думку, подальший розвиток інформаційних технологій змусить кодифікувати закони, що регламентують діяльність в кіберпросторі, та вдосконалити дану систему, оскільки все більше відносин, що виникали між людьми, стають цифровими. Україна досить нещодавно стала частиною кіберпростору, але досить активно користується надбанням світової мережі.

Україна нещодавно стала частиною кіберпростору. У 1990 р., Юрій Янковський підєднався до Фінляндії, а вже через декілька років був створений домен «ua», що зараз широко використовується українськими сайтами. Цей момент можна вважати зародженням українського інформаційного суспільства з усіма притаманними йому особливостями [14]. За даними «Internet Trends – 2018», у 2017 р., дорослі особи проводили в інтернеті в середньому приблизно 5,9 годин [15]. Ця цифра виросла на 0,3 години у порівнянні з 2016 р., та зросла у два рази у порівнянні з 2007 р..

Така активність стає можливою завдяки розвитку інформаційно-комунікативних технологій, що набирають все швидших темпів розвитку. Важливу роль в цьому відіграє доступність мобільного інтернету та збільшені площі покриття, що дозволяє українцям все більше часу проводити в мережі інтернет за улюбленими зайняттями. Багато в чому це обумовлює швидкі темпи розвитку електронної комерції в Україні, оскільки доступність та зручність вчинення правочинів у мережі пояснює зростання грошового обороту в інтернет магазинах та все більшу кількість віртуальних торгових площадок, де можна придбати товари.

Вже котрий рік підряд електронна комерція показує стабільне зростання: з 2010 р. по 2017 р. товарно-грошовий оборот збільшився у 6,5 рази. Цей тренд відповідає загальносвітовому, де все більша частка торгівлі товарами і послугами переходить до мережі Інтернет. Обсяг найбільших ринків електронної комерції в світі в 2016 р., представлено Китаєм (337 млрд. доларів), США

(251 млрд. доларів), Великобританією (67 млрд. доларів), Японією (38 млрд. доларів) [16]. Між іншими список не змінився у порівнянні з 2015 р., лідерами за обсягами електронної комерції уже котрий рік підряд залишаються Китай і США з оборотом в 562,7 млрд. доларів (426,3 млрд. доларів у 2015 р. – зростання склав 32 %) і 341,1 млрд. доларів (305,7 млрд. доларів у 2015 р. – 11,6 %) відповідно [16]. Обсяги українського ринку електронної комерції суттєво менші, ніж у країн ЄС, Росії чи навіть Польщі, проте зростання цього ринку у розвинутих країн знаходиться на рівні 20%, в Україні за останні роки він значно вищий.

За експертними оцінками, частка електронної комерції України сьогодні становить близько 3% усієї роздрібною торгівлі. У свою чергу, в більшості розвинутих країн світу цей показник сягає 10–15 %, тож потенціал для зростання – колосальний, та є широкі можливості для подальшого розвитку електронної торгової сфери. До основних трендів, що були присутніми на ринку української електронної комерції та вплинули на його зростання у 2017 р. можна віднести наступні: подальше проникнення Інтернету призвело до росту кількості активних онлайн-покупців; зросла кількість покупців, які проживають в невеликих містах та селах; розширення зони покриття 3G та збільшення кількості мобільних пристроїв призвело до того, що 47 % користувачів мережі Інтернет, заходять до мережі саме з мобільних пристроїв і ця частка безперервно росте, тому в 2018 році очікується стрімкий зростання саме мобільної комерції; активний розвиток очікує маркетплейси (торгівельні майданчики, де виробники і продавці можуть розмішувати свою продукцію на продаж); збільшилась кількість сервісів по доставці товарів, асортимент і якість послуг, що вони надають.

В Україні мінімум 3 млн. людей платять картками в Інтернеті. Вони почнуть користуватися електронними послугами тоді, коли в інтернет-магазинах з'явиться можливість платити картою. На даний час українці, за допомогою карток, купують більше за кордоном, ніж усередині країни. Збільшити обсяги продажів онлайн-торгівлі могла би більш активна співпраця інтернет-магазинів з

установами, які можуть надати покупцям кредит, адже в кредит в Інтернеті здійснюється лише декілька відсотків покупок від загальної їх кількості. Позики можуть надати багато переваг інтернет-магазину, зокрема, зростання продажів на 5-10% та збільшення рівня середнього чеку на 20-25% [17].

Основною причиною зростання електронної комерції є зростання показника проникнення Інтернету і збільшення частки онлайн-покупців. Як зазначає В.П. Чайковська: «Проникнення Інтернету в Україні щорічно підвищується в середньому на 5%. У 2015 р. цей показник склав 49%. Станом на лютий 2016 р., в Україні підключено 63% домогосподарств (без урахування Криму). Регулярно – раз на місяць або частіше – користуються Інтернетом 62% сімей » [17]. Вважаємо, що український кіберпростір, як частина глобальної мережі активно розвивається. Зі збільшенням доступності нових технологій підвищується притік нових користувачів, що все частіше починають вчиняти онлайн покупки. Це активно впливає на розвиток Української Інтернет-комерції, але на даний час показники досить відстають від провідних країн світу, що активно заохочують Інтернет-торгівлю.

Таким чином можна констатувати, що розвиток Інтернет-мережі розпочався за часів Холодної війни. Головна ідея, історія його створення, обумовила проблематику регулювання інтернет-мережі. Децентралізованість, що була створена для безперервного зв'язку у разі ядерної війни, фактично створила головну ідею функціонування мережі як децентралізованого засобу зв'язку між особами. Але з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій подібна структура ускладнює правове регулювання відносин, що швидко виникають, через це більшість законодавчих органів країн світу не встигають реагувати на цю ситуацію. Також, варто зазначити, що більшість країн світу, зважаючи на зазначену характеристику відносин, що виникають в мережі інтернет, вдаються до використання «м'якого права» та ратифікації міжнародних договорів, що дозволяють створити єдині правові норми, що врегульовують відносини в різних країнах світу.

Література:

1. Діти у віці від 7 до 10 років та Інтернет (молодший шкільний вік) – [Електронний ресурс]/І.Берест// Інформаційна безпека Вашої дитини .-2017 – Режим доступу - <http://informbezpeka.blogspot.com/2014/06/7-10.html>
2. Украинское IT в цифрах: индустрия состоялась как ключевая для экономики Украины -- [Електронний ресурс]/ Виталий Нужный//DOU – 2015 – Режим доступу: <https://dou.ua/lenta/columns/it-in-figures/>

3. About DARPA// Defense Advanced Research Projects Agency - doi: <https://www.darpa.mil/about-us/about-darpa>
4. Історія виникнення інтернету – [Електронний ресурс] - 2016 – Режим доступу: <http://moyaosvita.com.ua/informatuka/istoriya-viniknennya-internetu/>
5. Louis Pouzim. Presentation and major design aspects of the CYCLADES computer network. This paper was originally published in: NATO Advanced Study Institute on Computer Communication Networks, University of Sussex, held in 1973 – doi <http://rogerdmoore.ca/PS/CYCLB.html>
6. The CYCLADES network - present state and development trends / This paper was presented at the Symposium on Computer Networks, 1975 pp 8-13.- doi <http://rogerdmoore.ca/PS/CIGALE/CYCL2.html>
7. Кудрявцева С.П., Колос В.В. Міжнародна інформація [Текст]: Навчальний посібник — К.: Видавничий Дім «Слово» - 2005. – 400 с.
8. Історія виникнення інтернету// Студія Web Building - 2016
9. Татарова В. С. Особливості правового регулювання мережі інтернет/В.С.Татарова// «Управління розвитком» - 2014 - № 6 (169)
10. Шахбазян К.С. Міжнародно-правові основи регулювання відносин в мережі інтернет [Текст]/Шахбазян К.С.// АВТОРЕФЕРАТ дис. на здобуття наук. ст.к.ю.н. – 2009
11. Новицький А. М. Міжнародний досвід правового регулювання Інтернет / А. М. Новицький // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2014. - № 2. - С. 52-58. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2014_2_12.
12. Інформаційна політика: Навч. посіб. для студентів ВНЗ, аспірантів, викладачів. — 2-ге вид., стер. / Почепцов Г.Г., Чукут С.А. — К., 2008. — 663 с. — Режим доступу: https://pidruchniki.com/1584072017458/politologiya/informatsiyna_politika
13. Yoshai Benkler. From Consumers to Users: Shifting the Deeper Structures of Regulation Towards Sustainable Commons and User Access - 52 Fed Comm. L.J. 561, (2000)
14. Ю.Є.Петрухно.Інформаційне суспільство: поняття, основні складові, характеристика/Ю.Є.Петрухно//Вісник ОНУ.-Сер.: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. - 2014.- Т. 19, вип. 1- с.127-132
15. Internet Trends – 2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kleinerperkins.com/perspectives/internet-trends-report-2018/>
16. Полях В. М. Електронна комерція: теоретико-правові засади та сучасний стан в Україні / В. М. Полях, Н. М. Кривошеєва, В. М. Клочко, О. М. Шарапова, Н. В. Чуйко // ScienceRise. - 2017. - № 5. - С. 11-17. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2017_5_4.
17. Чайковська В. П. Електронна комерція в Україні: сучасний стан та тенденції розвитку / В. П. Чайковська // Інтелект XXI. - 2016. - № 3. - С. 38-48. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/int XXI 2016 3 6>.